

PRODUKTIV SOCIALPOLITIK¹

Av pol. mag. K.-I. EDSTRAND, Stockholm

MAN har alltmer kommit till insikt om att efterkrigstidens värld i många hänseenden kommer att bli en annan än den vi under mellankrigstiden vant oss vid, och man har därför i allt större omfattning gripit sig an med en undersökning av de problemkomplex, som väntas uppstå. Det är emellertid av vikt att inte bara de nya problemen skärskådas, utan att också gamla former och målsättningar för statsverksamheten på olika områden prövas. Härvidlag måste socialpolitiken och dess organisation nödvändigtvis komma i åtanke. Det är då i hög grad önskvärt, att man vid denna omprövning får till stånd en verkligt saklig diskussion i dessa frågor. Anledning finnes att understryka detta, då man i den partipolitiska behandlingen av sociala frågor överhuvudtaget kan skönja en tendens att i stor utsträckning blanda in ovidkommande synpunkter i debatten och ofta låta frågornas lösning bli avhängiga av valtaktiska hänsyn.

Det har många gånger påpekats, att den svenska socialpolitiken är i starkt behov av en systematisering. Man tycker sig märka att politikerna gärna arbeta på en ganska kort sikt, såsom möjligen kan vara naturligt i en demokrati, och att reformerna ofta tillkomma från fall till fall. Med tiden har det blivit allt svårare att överblicka hela området och framför allt att bedöma verkningarna av de olika åtgärderna. Socialpolitiken måste planeras på lång sikt, den måste vara systematisk och målmedveten. Inte minst viktigt är, att man bygger upp en ordning, som kan anpassas efter de från tid till annan växlande samhällsförhållandena. Uppenbart är att en sådan planering måste omfatta själva grundvalarna för den sociala verksamheten. Viktigt är också att man även överblickar problemkomplex, som ligga utanför socialpolitiken i vanlig mening, men som nära höra samman med den.

¹ Det följande har nedskrivits med utgångspunkt från vissa diskussioner i socialpolitiska frågor, som förts inom Ungsvenska studentföreningen i Stockholm.

Det är sålunda nödvändigt, att man gör klart för sig varthän man syftar. Behovet av riktlinjer på lång sikt är särskilt påtagligt, då man ju vid de tämligen begränsade anslagens fördelning måste skilja de mera angelägna uppgifterna från de mindre angelägna. Härvidlag kunna huvudsakligen två olika linjer tänkas. Antingen kan socialpolitiken fullfölja det traditionella syftet att taga dem under armarna, som i kampen för tillvaron av skilda anledningar inte kunnat reda sig själva, eller kan socialpolitiken inpassas som ett aktivt element i samhällets utveckling. Det är visserligen sant, att den förra uppgiften — den humanitära — naturligtvis alltid måste tillgodoses i ett demokratiskt samhälle, lika väl som att flertalet socialpolitiska åtgärder åtminstone i någon mån äro produktiva i den meningen att de kunna höja landets produktionskraft. Någoting helt annat är emellertid en medveten inriktning på de produktiva uppgifterna. Det svenska samhället har naturligtvis inte alldeles kunnat försumma dessa, men man kan säga att här har härskat en tendens att över hövan gynna åldringarna framför barnen, de sjuka framför de friska och de undermåligt eller medelmåttigt begåvade framför de mera begåvade. Erik Arrhén har kommit in på detta tema i sin behandling av befolkningsfrågan. Han säger där: »Uppgiften är ingalunda att enbart giva vårt svenska folk en hederlig begravning, den är att giva det möjlighet till liv och fortsatt utveckling... Tyngdpunkten för alla åtgärder måste förläggas till familjens och barnens sfär. Hela samhället måste omorganiseras med familjen som riktrote. Åldringarnas problem äro givetvis värda sitt gehör men man måste betänka, att deras hederliga försörjning i den mån samhället här behöver träda till, i sista hand är beroende på det arbete som utföres inom det produktiva skiktet av folket.» Detta bör emellertid inte endast gälla i fråga om avvägningen mellan befolkningspolitiken och de andra socialpolitiska åtgärderna utan för den i vidaste mening sociala politiken över huvud. Socialpolitiken bör i första hand syfta till välståndsökning, inte till välståndsutjämning. En produktiv socialpolitik vill mest inrikta sig på hjälp till individer, som genom denna bli nyttigare och effektivare medborgare, och den vill mera verka förebyggande än korrigerande.

En sak av intresse i detta sammanhang är frågan om inkomstutjämnningen. Man kan ju hävda, att det viktigaste målet för socialpolitiken är att verka inkomstutjämnande. En långt driven inkomstutjämnande politik skulle rimligtvis kunna genomföra alla tänkbara socialpolitiska önskemål. Till detta må anmärkas att

varje socialpolitisk åtgärd i och för sig alltid är ett steg i inkomstutjämnande riktning. I samma mån som man anser att en inom vissa gränser hållen olikhet i de individuella inkomsterna är av godo för samhället, kan man emellertid inte gärna tänka sig ett överflöd på medel för socialpolitiken. Då blir också avvägningen mellan de olika åtgärderna av stor betydelse.

Uppenbarligen är motsättningen barnbidrag — folkpensioner en mycket god illustration till den ovan skisserade problemställningen. När nu samhället kräver av medborgarna, att de skola öka antalet barn, och barnen i viss mån betraktas som samhällets gemensamma dyrbara egendom, måste man ovillkorligen kräva, att samhället, d. v. s. realiter de som ej ha barn, bidra till täckning av barnkostnaderna. Trots allt det myckna talet om nödvändigheten av en högre nativitet ha de befolkningspolitiska åtgärderna knappast mer än nått ett inledande stadium, och fortfarande betyder redan ett barnantal, som betecknar ett minimum för bibehållande av folkstammens nuvarande storlek, en allvarlig sänkning av familjens levnadsstandard. I stället anser man det utan vidare berättigat att höja folkpensionerna. Lösningen av hithörande frågor får inte bli beroende av att folkpensionärerna ha rösträtt men inte ungdomen. Minst lika viktigt som att direkt nativitetsbefrämjande åtgärder vidtagas är, att man allvarligt strävar att åstadkomma de för kropp och själ lämpligaste förhållandena under uppväxtåren, så att barnen växa upp till fullvärdiga medborgare. Här är ännu åtskilligt ogjort.

I nära samband med de ovan berörda frågorna stå skolproblemen. Även här kan man finna en god illustration till förevarande spörsmål. I alla läger är man väl numera ense om att de ekonomiska hindren för begåvningarna att få sitt utlopp skola avlägsnas. Emellertid har det visat sig, att skarpa meningsmotsättningar existera när det gäller den närmare utformningen av själva skolorganisationen och undervisningen, meningsmotsättningar, som det tyvärr visat sig synerligen svårt att överbygga. Det är tyvärr också ganska klart, att motsättningarna till stor del härröra ur traditionella grupp-motsättningar och doktrinär inställning på många håll. Som symptom på stämningen må anföras diskussionen om bottenkoletanken, som i sorgligt liten omfattning baserats på sakligt underlag. Likaledes må erinras om den romantiska kvasi-demokratism som propagerar med slagord som »bort med pluggskolan!», »fram för arbetsskolan!», när man vill avskaffa vad man kallar betygs- och examenshetsen o. s. v. Det måste ju vara tydligt

bl. a., att en gradering av elevernas prestationer måste förekomma, för att man överhuvudtaget skall kunna göra något för de bästa. Märklig är även tanken att den verkligt demokratiska skolformen skulle vara den, där barnen fritt få samtala och samarbeta under lektionerna. Man vill här — för att tala med professor Wellander — hoppas, att allmän människokänedom och speciell skolerfarenhet måtte segra över en doktrinär idealism, som i själva verket är ett uttryck för en välvillig ansvarslöshet. Slutligen måste man konstatera, att man i praktisk politik liksom i allmän diskussion i ofantligt mycket större utsträckning sysselsätter sig med efterblivna och mindre begåvade än med dem som visat särskilt goda anlag i ena eller andra riktningen. Det centrala problemet borde väl i stället vara hur samhället skall kunna på bästa sätt tillvarataga begåvningarna, de praktiska likaväl som de teoretiska. Detta problem är dessutom kanske det svåraste och mest omfattande, ett organisations- och undervisningsproblem lika väl som ett ekonomiskt.

En efter ovan skisserade linjer konstruerad hälsovård skulle mer än hittills inrikta sig på förebyggande åtgärder, i linje med den planerade aktionen mot tuberkulosen. Viktigt är också, att staten i större utsträckning än hittills stöder den medicinska forskningen, speciellt när det gäller de invalidiserande folksjukdomarna.

En mer aktiv bostadspolitik är även den ett led i den produktiva socialpolitiken, vilket är så mycket betydelsefullare, som den ju återverkar på flertalet ovan berörda områden, hälsovård, befolkningspolitik och ungdomsvård — bortsett från att bostadsbyggnad måste ingå som en viktig del i sysselsättningsprogrammet.

Till denna lilla snabbskiss av tanken på en produktiv inriktning av socialpolitiken må fogas ännu en synpunkt.

Man kan nämligen ge hela frågan ett allvarigare perspektiv i belysning av befolkningsutvecklingen. Den framtida förskjutningen i åldersfördelningen inom det svenska folket, så att de äldre åldersgrupperna alltmer kunna komma att dominera över de yngre, betyder en oerhörd belastning för det svenska samhället. Många gånger har man påvisat den kraftigt ökade försörjningsbörda, som kommer att åvila de yngre generationerna, och alla de konsekvenser, som detta kan föra med sig. Lika betydelsefullt och allvarligt är emellertid, att folkets förgubbning kommer att verka utvecklingshämmande, ja, kanske förlamande på själva den anda som uppbär progressiviteten inom samhället. Å ena sidan måste den svenska politiken intensivt inrikta sig på en höjning av det

svenska folkets effektivitet, så att det skall lyckligt komma igenom de förestående svårigheterna, både i vad avser de inre problemen och konkurrensen med utlandet. Å den andra är det en absolut nödvändighet att man skapar möjligheter för de nyskapande personligheterna att i full utsträckning göra bruk av sin kapacitet.

För att sammanfatta: Den svenska socialpolitiken måste i framtiden vara produktiv och humanitär men övervägande produktiv. Man bör i stort som i smått företaga en omprövning av fördelningen mellan de sociala utgifterna och därvid mäta de olika åtgärdernas värde med produktiviteten som måttstock. Det betyder, att socialpolitiken i en helt annan utsträckning än hittills inriktas på barnen och de producerande åldrarna. Det betyder att de förebyggande åtgärderna få större betydelse. Det betyder också, att en omfattande systematisering och samordning måste företagas, så att man verkligen skall kunna uppnå det resultat som åsyftas. För att uppnå detta resultat fordras slutligen dock ännu en sak. Det räcker inte med att man har ett på papperet ändamålsenligt socialpolitiskt system; de organ, som skola fullfölja de intentioner, efter vilka detta system uppbyggts, måste vara lämpade för sin uppgift.